

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Михайло Ковальчук

студент гр. ФПФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації, що розпочалася у лютому 2022 року, економічна стабільність і фінансова спроможність місцевих органів влади України зазнають серйозного випробування. Війна спричинила зменшення доходів місцевих бюджетів через припинення діяльності або руйнування підприємств, скорочення надходжень ПДФО та податків на майно, при цьому зросли потреби у соціальних виплатах, відбудові інфраструктури, підтримці внутрішньо переміщених осіб та забезпеченні життєдіяльності громад. До негативних чинників зумовлених війною належать:

- зупинка діяльності або руйнування підприємств (як промислових, так і аграрних), що призводить до зменшення податкової бази й скорочення надходжень;
- масове переміщення населення, при цьому деякі території стають непридатними для проживання, що знижує податкову активність;
- вилучення або зміна ефективності податкових схем через законодавчі обмеження у воєнний час (наприклад, особливості оподаткування, пільги, мораторії);
- зниження рівня самодостатності – громади стають більш залежними від трансфертів із державного бюджету;
- потреба в переорієнтації бюджетних пріоритетів: збільшення витрат на оборону, соціальний захист, підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення інфраструктури тощо;
- юридична і адміністративна нестабільність (періодичні зміни в законодавстві, особливий режим бюджетування, черговість видатків) тощо [1].

З початком війни змінилося співвідношення доходів і видатків місцевих бюджетів, зростає потреба додаткових ресурсів для забезпечення потреб військового стану [2]. У таких умовах питання оптимізації доходів місцевих бюджетів набуває ключового значення. Таким чином, для збереження фінансової спроможності місцевих бюджетів у війні потрібно не просто пристосовуватися, а шукати нові підходи оптимізації доходів із врахуванням війни як надзвичайної обставини. У випадку якщо громади не зможуть адаптувати механізм формування доходів до нових викликів – вони ризикують зіткнутися з дефіцитом бюджетних коштів, обмеженням можливостей

виконання місцевими органами влади їх функцій, зниженням якості соціальних послуг.

На нашу думку, потенційними напрямками зростання доходів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану є реформування системи податку на доходи фізичних осіб, оптимізація міжбюджетних трансферів, підтримка малого та середнього бізнесу, залучення грантових коштів та міжнародної фінансової допомоги (рис. 1).

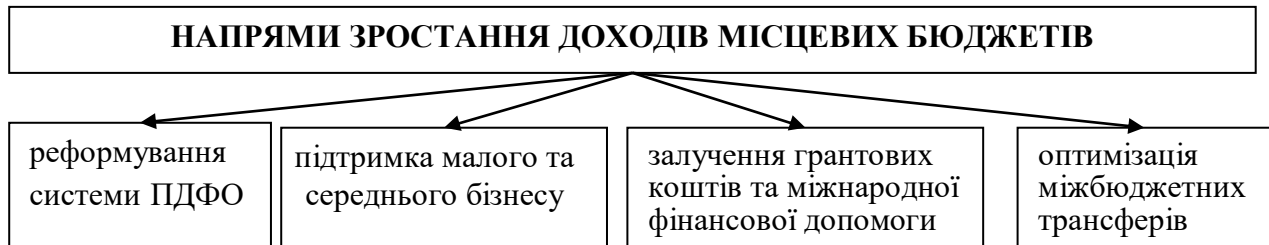

Рис. 1. Напрями зростання доходів місцевих бюджетів

Джерело: узагальнено авторами

Важливим джерелом доходів більшості місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб (близько двох третин податкових надходжень), тому зміни у його адмініструванні можуть суттєво вплинути на зростання доходів. Вважаємо за доцільне, його зарахування до бюджету за місцем проживання платника, а не за місцем роботи. Така модель застосовується у багатьох країнах ЄС та стимулює більш рівномірне розподілення доходів між громадами. Доцільність зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевого бюджету за місцем проживання платника зумовлена необхідністю забезпечення відповідності між джерелами фінансових надходжень територіальних громад та обсягом суспільних послуг, що ними надаються. Громади несуть основний тягар витрат, пов'язаних із утриманням соціальної, освітньої, медичної, комунальної та транспортної інфраструктури, якою користуються мешканці саме за місцем свого проживання, а не роботи. Саме тут концентруються потреби у фінансуванні дошкільних та шкільних закладів, амбулаторій, благоустрою територій, соціальної допомоги та громадської безпеки.

Якщо податок спрямовується до місцевого бюджету за місцем роботи, фінансові ресурси акумулюються у великих економічних центрах, тоді як менші громади, де проживає більшість трудових мігрантів, залишаються без належної податкової бази для покриття витрат на місцеві послуги. Це призводить до дисбалансу у розвитку територій, посилення соціально-економічної нерівності та зниження якості життя населення у малих населених пунктах. Перенесення місця зарахування податку на доходи фізичних осіб за адресою проживання платника дозволяє встановити справедливий механізм розподілу ресурсів, що відображає реальні потреби населення. Крім того, така система зміцнює зв'язок між громадянином і місцевою владою, оскільки платник податку безпосередньо відчуває, що його податкові внески спрямовуються на покращення умов життя у власній громаді. Це підвищує рівень довіри до місцевих органів самоврядування, стимулює їх до ефективного

управління коштами та підсилює процес фіскальної децентралізації. Отже, зарахування податку на доходи фізичних осіб за місцем проживання платника є не лише економічно обґрунтованим, а й соціально справедливим рішенням, що забезпечує стійкість місцевих бюджетів, сприяє рівномірному розвитку територій і підвищує ефективність системи надання суспільних послуг.

Підтримка малого та середнього бізнесу є ключовим чинником зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, оскільки саме ця категорія підприємств формує основу економічної активності на територіальному рівні. Малий і середній бізнес забезпечує значну частку зайнятості населення, що сприяє зростанню надходжень від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, земельного податку та орендної плати за користування комунальним майном, що безпосередньо впливає на наповнення місцевих бюджетів. Таким чином, підтримка малого та середнього бізнесу виступає системним інструментом підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів. Вона забезпечує розширення податкової бази, активізує економічні процеси на територіях, сприяє детінізації доходів, покращує інвестиційний клімат і підвищує привабливість території для нових суб'єктів господарювання та створює передумови для сталого розвитку громад.

Зростанню доходів місцевих бюджетів сприятиме активний пошук донорських програм, інвестицій, грантів від міжнародних фінансових установ, фінансової допомоги підтримки на відновлення інфраструктури.

Трансфери з державного бюджету та механізми фінансового вирівнювання – важливий механізм компенсації різниці в податковому потенціалі територій. Надання спеціальних дотацій і «адресних субвенцій» територіальним громадам, що постраждали від бойових дій на відбудову інфраструктури, на інші критичні потреби забезпечить надходження коштів до відповідних бюджетів.

Підсумовуючи зауважимо, що реалії воєнного стану змінюють умови фінансової стабільності місцевих бюджетів, коли традиційні джерела доходів зазнають скорочення, при цьому потреби у витратах зростають. Саме тому, оптимізація доходів місцевих бюджетів в умовах війни – це комплексний процес, який передбачає диверсифікацію джерел доходів та оптимізацію витрат.

Список використаних джерел:

1. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102. URL: DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.6.96>
2. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>